

ІДЕОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ДО ВІЙНИ В ГІТЛЕРІВСЬКІЙ НІМЕЧЧИНІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі здійснено комплексний аналіз ідеологічної підготовки до війни в гітлерівській Німеччині у 1930-х роках. Розглянуто роль націонал-соціалістичної ідеології, державної пропаганди, системи освіти, молодіжних організацій та репресивного апарату у формуванні мілітаристського світогляду населення. Досліджено механізми легітимізації агресивної зовнішньої політики та підготовки суспільства до Другої світової війни.

Ключові слова: націонал-соціалізм; пропаганда; мілітаризм; тоталітаризм; ідеологія; реваншизм; Друга світова війна.

Abstract

The paper provides a comprehensive analysis of ideological preparation for war in Hitler's Germany in the 1930s. It examines the role of National Socialist ideology, state propaganda, the education system, youth organizations, and the repressive apparatus in shaping a militaristic worldview. The mechanisms used to legitimize aggressive foreign policy and prepare society for World War II are analyzed.

Keywords: national socialism; propaganda; militarism; totalitarianism; ideology; revanchism; World War II.

Вступ

Прихід до влади Адольфа Гітлера у 1933 р. став початком глибоких трансформацій німецького суспільства. Націонал-соціалістичний режим поставив за мету ревізію результатів Першої світової війни та створення сильної мілітаризованої держави. Підготовка до війни здійснювалася не лише у військово-економічній площині, але й через масштабну ідеологічну перебудову суспільної свідомості.

Метою дослідження є розкриття основних напрямів ідеологічної підготовки Німеччини до війни та визначення їхнього впливу на політичне та соціальне життя країни.

Результати дослідження

1. Ідеологічні засади націонал-соціалізму

Ідеологія націонал-соціалізму стала фундаментом політичної системи Третього Рейху та визначала всі напрями державної політики. Центральне місце в ній посідала расова теорія, що проголошувала німців «вищою арійською расою», покликаною панувати над іншими народами. Антисемітизм перетворився на державну доктрину, що легітимізувала дискримінацію, переслідування та фізичне знищення євреїв.

Важливим елементом ідеології був реваншизм, спрямований на перегляд Версальського договору, який у пропаганді зображувався як «приниження німецької нації». Концепція Lebensraum («життєвого простору») обґрунтовувала необхідність територіальної експансії на Схід. Формування культу фюрера забезпечувало персоніфікацію влади та беззаперечне підпорядкування суспільства волі Гітлера, який подавався як єдиний носій істини та гарантія національного відродження [1].

Націонал-соціалістична ідеологія формувала цілісну систему поглядів, у якій війна розглядалася як природний стан розвитку нації. Вона ґрунтувалася на переконанні, що історія є боротьбою рас, а тому лише «арійці» мають право на панування. Такий підхід виправдовував агресію, експансію та насильство як необхідні засоби забезпечення «життєвого простору». Ідеологія також активно використовувала міфологізацію минулого: німецький народ зображувався як спадкоємець давньої героїчної традиції, що нібито зобов'язує його до нових завоювань. Культ фюрера підсилював цю систему, адже Гітлер подавався як єдиний здатний привести націю до величі, а його воля – як абсолютний закон.

2. Пропаганда як інструмент мобілізації

Пропаганда стала ключовим механізмом формування суспільної свідомості та мобілізації населення на підтримку агресивної політики. Міністерство народної освіти та пропаганди під керівництвом

Йозефа Геббельса встановило тотальний контроль над інформаційним простором: пресою, радіо, книговиданням, театром, кінематографом.

Пропагандистські матеріали створювали образ «єдиного німецького народу», об'єднаного навколо фюрера. Масова культура мілітаризувалася: фільми, плакати та радіопередачі прославляли військову доблесть, дисципліну та жертвність. Паралельно формувалася образ зовнішнього ворога – євреїв, слов'ян, комуністів, західних демократій – що нібито загрожували існуванню Німеччини. Це створювало психологічне підґрунтя для виправдання майбутніх воєнних дій.

Пропаганда не лише інформувала населення, а й формувала емоційний фон, необхідний для підтримки мілітаристської політики. Вона створювала атмосферу постійної загрози, у якій будь-які дії режиму виглядали виправданими. Особливу роль відігравали масові заходи – паради, з'їзди, театралізовані виступи, – що мали на меті викликати відчуття єдності та піднесення. Кінематограф використовувався для романтизації війни та демонстрації «героїчного» образу німецького солдата. Пропаганда також активно маніпулювала фактами, створюючи альтернативну реальність, у якій Німеччина постає жертвою міжнародних змов, а тому змушена діяти рішуче. Такий інформаційний тиск поступово знижував критичне мислення населення та формував готовність до підтримки агресивних рішень [1].

3. Мілітаризація освіти та виховання молоді

Освітня система була повністю підпорядкована завданню формування покоління, відданого нацистській ідеології та готового до війни. Навчальні програми переглядалися таким чином, щоб підкреслювати расову теорію, історичний міф про велич німецької нації та необхідність боротьби за «життєвий простір». Значно збільшувався обсяг занять із фізичної підготовки [2].

Молодіжні організації – Гітлер'югенд та Союз німецьких дівчат – стали інструментами виховання дисципліни, колективізму та безумовної лояльності до режиму. Через систему таборів, маршів, змагань і політичних занять молодь поступово втягувалася у мілітаристську культуру. Таким чином, держава забезпечувала безперервність ідеологічного впливу від дитячого віку до вступу на військову службу.

Мілітаризація освіти охоплювала не лише навчальні програми, а й методи виховання. Учні привчали до суворой дисципліни, колективної відповідальності та підпорядкування авторитету. У школах активно впроваджувалися напіввійськові практики: стройова підготовка, спортивні нормативи, участь у маршах та змаганнях. Учителі проходили спеціальні курси ідеологічної підготовки, щоб забезпечити єдність виховного впливу. Молодіжні організації виконували роль «містка» між школою та армією: хлопців готували до служби у вермахті, а дівчат – до ролі матерів «арійських» дітей. У результаті формувалося покоління, для якого війна та служба державі були не лише обов'язком, а й частиною особистої ідентичності.

4. Репресивний апарат і контроль над суспільством

Для збереження ідеологічної монополії нацистський режим створив розгалужену систему репресивних інституцій: Гестапо, СС, концентраційні табори. Будь-які прояви політичного інакомислення жорстоко придушувалися. Опозиційні партії були заборонені, профспілки ліквідовані, їхні лідери – ув'язнені або змушені до еміграції.

Цензура охоплювала всі сфери суспільного життя. Страх перед переслідуваннями сприяв формуванню атмосфери тотального контролю, у якій громадяни були змушені демонструвати лояльність до режиму. Репресивний апарат не лише усував опонентів, а й слугував інструментом психологічного тиску, що забезпечував пасивну підтримку політики Гітлера.

5. Економічна та психологічна підготовка до війни

Паралельно з ідеологічною мобілізацією здійснювалася масштабна економічна перебудова, спрямована на створення потужного військово-промислового комплексу. Держава інвестувала у виробництво озброєнь, розвиток інфраструктури та програму «автобанів». Політика «автаркії» прагнула зменшити залежність Німеччини від імпорту та забезпечити ресурси для тривалої війни [3].

Психологічна підготовка населення включала формування готовності до матеріальних труднощів, жертв і мобілізації. Пропаганда створювала образ сильної, відродженої держави, яка нібито здатна забезпечити добробут лише через експансію. Таким чином, економічні реформи та психологічний вплив працювали синхронно, створюючи суспільство, що сприймало війну як неминучий і навіть бажаний етап розвитку країни.

Висновки

Ідеологічна підготовка до війни в гітлерівській Німеччині була системним, цілеспрямованим і багаторівневим процесом, що охоплював усі сфери суспільного життя. Націонал-соціалістична ідеологія створила цілісну картину світу, у якій війна подавалася як природний і неминучий шлях розвитку німецької нації. Через пропаганду, реформу освіти, мілітаризацію молоді та репресивну політику режим забезпечив формування суспільства, готового підтримати агресивну зовнішню політику та прийняти насильство як норму.

Ключову роль відіграла пропаганда, що перетворилася на інструмент тотального контролю над свідомістю населення. Вона формувала образ ворога, конструювала міф про «національне відродження» та виправдовувала експансію як історичну місію Німеччини. Освітня система та молодіжні організації забезпечували виховання нового покоління, яке з дитинства засвоювало расові догми, культ сили та безумовну лояльність до фюрера.

Репресивний апарат усував будь-які альтернативні джерела інформації та політичні сили, створюючи атмосферу страху й покори. Економічна мобілізація та психологічна підготовка населення доповнювали ідеологічний вплив, формуючи переконання, що війна є необхідною умовою зміцнення держави та забезпечення її майбутнього.

Таким чином, саме поєднання ідеологічної доктрини, пропагандистського тиску, контролю над освітою, репресій та економічної мобілізації створило передумови для широкої підтримки агресивної політики Третього Рейху. Ідеологічна підготовка стала одним із ключових чинників, що зробили можливим розв'язання Другої світової війни та масштабні злочини нацистського режиму. Досвід Німеччини 1930-х рр. демонструє, наскільки небезпечним може бути поєднання тоталітарної влади, маніпуляції масовою свідомістю та мілітаристської ідеології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. United States Holocaust Memorial Museum. Nazi Propaganda. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/nazi-propaganda> (дата звернення: 03.03.2026).
2. Evans R. The Third Reich at War. London: Penguin Books, 2009. URL: <https://www.penguinrandomhouse.com/books/307219/the-third-reich-at-war-by-richard-j-evans/> (дата звернення: 03.03.2026).
3. Kershaw I. Hitler: A Biography. New York: W. W. Norton & Company, 2008. URL: <https://wwnorton.com/books/9780393320350> (дата звернення: 03.03.2026).

Костянтин Вячеславович Козак – студент групи 1КІТС-246, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: kkozak256@gmail.com;

Науковий керівник – **Герасимов Тимофій Юрійович** – доктор історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна, e-mail: timger84@gmail.com

Konstantin V. Kozak – student of group 1KITS-24b, Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: kkozak256@gmail.com;

Scientific supervisor: **Gerasymov Tymofiy Yuriyovych** – Doctor of Sciences (History), Associate Professor of Social and Political Sciences Department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: timger84@gmail.com